

ALFÖLD.

TÓTH KÁROLY.

Ha valamely hatalmas és bensőséges melódia után hirtelen elhallgat az orgona: fülünkben még sokáig ott zúg, lelkünkben még sokáig hallani véljük a hangját. Amidőn az üresszemű Halál Tóth Károly erős, igaz és bensőséges életét váratlanul, kegyetlenül, tragikus módon örökre elnémította, nem alkartuk elhinni, hogy nincsen többé: sokáig szinte vártuk, hogy élénk lépjen, szinte hallani véltük a hangját.

Lényében valóban sok olyan hatalmas és erős, bensőséges, igaz és mély akkord szövődött harmonikus egésszé össze, amely az orgona hangját juttatja eszünkbe.

Akármilyen fényes elmével áldotta is meg a sors az egykori királygyűrűs doktort, a jogtudományok mélyenszántó, éles logikájú művelőjét, kétségtelen, hogy egyéniségének uralkodó vonását mégsem a boncoló és fontolgató ész, hanem az érzésvilág ritka nemessége és gazdagsága, a meggyőződés, megingathatatlan erőssége, a hatalmas és szuggesztív akaraterő, a tettekre kész energia és optimista alkotási vágy adta meg. Határozott és egész egyéniség volt, s az egyéniséget sohasem az ész, hanem a szív, a lélek teremti meg.

Lelke tele volt az eszmények kultuszával. A nemzeti, vallásos és családi tradíciók lelke mélyén gyökerező tisztelete, emelkedett erkölcsi felfogás, szigorú kötelességtudás jellemezték. Azokat a célokat, amelyeket helyeseknek ismert fel, azokat az intézményeket, amelyeknek kötelékébe sorsa állította, tökéletes odaadással, teljes szívvel és egész lélekkel szolgálta. Félmunka, langyos-meleg lelkesedés ismeretlen volt nála. Lelkesedése azonban nem a zabolátlan hevülések lángjával égett. Fegyelmezt és tekintélytisztelő volt, aki e téren a külsőségek jelentőségét sem becsülte le. Tudta jól, hogy a társadalmak szétfolyó erőit a tekintélyek és a fegyelem tartják össze. Önérzetes, saját személyének a megbecsülésére kényes és érzékeny volt, de tudta jól, hogy a rész igazi méltóságát az egész keretébe való fegyelmeztett beilleszkedés adja meg.

Erős jelleméhez, életfelfogásának szent komolyságához, — mint valami egyszerűségében is fenséges orgonaszó — józan puritánsága szegődött kíséretül. És még valami: derűs világnézete, bizakodó optimizmusának és erős hitének diadalmas muzsikája. Optimista volt, mert vezetésre termett alkotó erejű egyéniség volt.

Derült optimizmusában, érzéseinek szinte gyermeki tisztaságában az embereknek különösen jó oldalukat látta. Mindenkiről a jót akarta hinni. Ebből a felfogásból táplálkozott az a végtelen megbecsülés is, amellyel embertársai iránt viselkedett: utólérhetetlen udvariassága, kedves vídamsága, nyíltszívű őszintesége, a segítségre való állandó készsége, igaz barátsága.

És miért ne hitte volna mindenkiről a legjobbat, amidőn önmaga mindig a jót akarta? Lehetett valaki az övével homlokegyenest ellenkező véleményen, de meggyőződésének őszinteségét, *jó akaratának* a tisztaságát soha senki kétségbe nem vonhatta.

Az erkölcsi törvény csodálatos mélységeit kutatva, arra a megállapításra jut a nagy köznögsbergi bölcs, hogy „az egész világon, sőt egyáltalában még azon

kívül sem képzelhetünk sehol semmi mást, amit minden korlátozás nélkül jónak tarthatnánk, mint a *jó akaratot*." (Kant: Grundl. z. Met. d. Sitten, I. Absch.) Tóth Károlyról, aki soha senkinek és semminek sem kívánt rosszat, aki mindenkor mindenben csak a legjobbat akarta, bizvást elmondhatjuk, hogy az enklócsiságnak ezt a legmagasabb mértékét megütötte. Tévedhetett, de mindig jót akart.

Nem volt olyan, mint a ridegen „zengő érc vagy pengő cimbalom”; nem volt olyan, mint a síró hegedű vagy a csábító fuvolaszó; nem volt olyan, mint a sokhangú zongora; olyan volt, mint a hatalmasan, egységes nagy szárnyalással zúgó, őszinte és bensőséges, komoly, de vidám, derűs és tiszta orgonaszó.

*

A sors gazdagon megajándékozta mindenféle jóval. A szerencse biborköpenyében jött feléje az Élet. S a legcsodálatosabb ebben az ő tragikusan tovaszállott életében az volt, hogy ezekből a sors által bőkezűen eléje tett adományokból nem használt fel a saját maga számára semmit.

Régi magyar nemes család sarjaként pillantotta meg a halasi „öreg házban” a napvilágot. S származásával annyira nem kérkedett, hogy még legbizalmasabb barátai sem tudták, hogy ő nemcsi előneve szerint tulajdonképpen tárpai és margittai Toth Károly.

Igen jelentékeny vagyon urának is mondhatta magát. A reája szállott családi vagyonnak azonban nemcsak, hogy az állagához nem, de a jövedelméhez sem nyúlt. Szigorúan puritán életfelfogása szerint nem tekintette magáénak az öröklött vagyon jövedelmét, hanem csak a saját erejével megszerzett kenyeret. Amidőn a nagy összeomlás utáni nehéz időkben a magyar állam nem tudott akkora kenyeret adni, amiből megélni lehetett volna, amidőn az ő tanári fizetése is kiegészítésre szorult, akkor „kölcsonvett” öröklött vagyonának jövedelméből, s ezt a „kölcson” a jobb idők elkövetkeztével pontosan visszafizette. A családi vagyon pusztá kezelőjének és nem haszonélvezőjének tekintette magát. Ez a vagyon lelkiismeretes kötelelességteljesítést, terhet és nem előnyt jelentett számára.

Előkelő családi összeköttetésekkel rendelkezett, s ezeket az összköttetéseit közéleti tevékenységével, rokonszenves egyéniségével sokszorosán kibővítette. Azonban ezeket az összeköttetéseit, amelyek megnyitották előtte a földi hatalmaságok ajtait, ugyancsak nem használta fel a maga érdekében. Tökéletesen független volt, a maga számára sohasem kellett kérnie semmit. Egyeteme, közcélok vagy mások érdekében azonban mindig kész volt minden követ megmozgatni, ha jó ügyet vélt szolgálni.

Megáldotta a sors fényes szellemi képességekkel, éles elmével, nagy szónoki készséggel, erős akaratú, törhetetlen energiával. Azonban ezeket a nagy értékeket jelentő képességeit is lelke teljes odaadásával szolgálatába állította azoknak az intézményeknek, amelyekhez tartozott, s azoknak a közcéloknak, amelyeket helyeseknek tartott. A nagy magyar Alföld ajándékozta őt Erdély egyetemének, s a nagy magyar Alföldön új hazára lett kolozsvári egyetemen ő volt az erdélyi gondolat leglelkesebb képviselője. A szegedi második honalapítás a Ferencz József-Tudományegyetem történetében elválaszthatatlanul összeforrott az ő nevével, az új alapvetés nagy munkájában az oroszlanrész őt illette. De egyetemen kívül is, amelyhez a legszorosabb kapcsok fűzték, nem volt olyan hazafias, kulturális vagy emberbaráti cél, amelynek hacsak tehette, kiváló szellemi képes-

ségeit önzetlen odaadással rendelkezésére ne bocsátotta volna, amelynek „jó ügyét” személyes ügyévé ne tette volna.

S megajándékozta Teremtője nagyszerű fizikummal is. Erőskötésű pompás példánya volt magyar fajának. Vas szervezete, hibátlan egészsége, józan életmódja arra rendelték volna, hogy a patriarchák korát is megérje. Azonban ezt az erős szervezetet sem használhatta el, élete virágjában, teljes erejében, kopás nélkül adta vissza Teremtőjének. S még elköltözésének időpontja is mintha szimbolikusan ezt az ő lemondó puritán életét példázná: itt hagyta az életet, midőn legszebb az élet, pompázó tavasszal, orgonanyílás idején.

*

Ha van tragikus vonás annak az életnek az arculatán, amely a feléje nyújtott földi javak mellett a lemondás magától értetődő egyszerűségével halad el, akkor még sokkal inkább tragikusnak kell mondanunk ennek a harmonikus életnek megrendítően borzalmas végét.

Micsoda ellenfét élet és halál között! Aki egész életében szinte ösztönszerűen irtózott a villamostól, azt a maga végzetszerű hideg ölelésével ez a „muzsikáló halálgép” ragadja magával. Aki nem ismert maga előtt akadályokat, akinek a törhetetlen energiája már annyi harcot diadalmasan megharcolt, az elbukik egy narancshéjon, elejti egy „kisdud göröngy, a dőre vak eset.” Felemelt fővel járt és járhatott egész életében, s ez az önérzetes, öntudatos fej ott vérzik el az útca porában. A gazdag és előkelő úr, a magyar törvényhozás felső házának tagja, akinek országsszerte olyan sok tisztelője és barátja volt, haláltusáját elhagyottan, összetörve vívja a nyomorultak végső állomásán, a Rókus-kórház egyik szegényes, névtelen szenvedőkkel teli szobájában. Aki felé a szerencse biborpalástjában jött az Élet, a Halál a szerencsétlenség tépett, rongyos ruhájában kereste fel.

Az alkotóereje teljességében derékbatört élet mélységes szomorúsággal veti fel a kérdést, hogy miért kellett ennek így történnie, miért kellett az ostoba vak véletlennek megdermesztenie azt a szívet, azt az agyat, — szárnyaló gondolatok és nemes érzések műhelyét, — amely még olyan sok szépet, magyot és jót alkotott volna. Az ő borzalmas sorsát látva, fájdalmas erővel markol bele lelkünkbe a befejezett emberi élet tragikus befejezetlenségének szomorú érzése, amelyet olyan szépen fejezett ki a legnagyobb német költő, amidőn élete főművét az emberi életéhez hasonlította, mondván:

Des Menschen Leben ist ein ähnliches Gedicht:
Es hat wohl einen Anfang, hat ein Ende,
Allein ein Ganzes ist es nicht.

(Ankündigung zu Goethes Faust.)

*

És én mégis azt hiszem, hogy nincsen disszonancia Tóth Károly harmonikus élete és borzalmas vége közt. Aminthogy nem tragikus vonás életének arculatán sem az, hogy a feléje nyújtott földi javak mellett a lemondás magától értetődő nagyszerűségével haladt el. Ez éppen a győzelmes, diadalmas hang élete hatalmas dallamában. Nem földi javak, hanem magasabb erkölcsi értékek után vágyott, mintahogy az orgona hangja felviszi lelkünket a hétköznapi porából az Úr zsámfához.

Halála megrendítő, megrázó. Villámcsapás a tölgybe. De hát az erdők királyának büszke koronáját élösdiék rágják le, hatalmas törzsét a lassan őrlő szű málassza el? Ha az emberi életek kötemények az Úr nagy verseskötetében, hatalmasabb, költőibb lett volna Tóth Károly lendületes életének a befejezése, ha az utolsó strófa sorvasztó betegség hosszú kínlódásával vagy az öregkor gyengeségével van tele?

Ahogy az életet komponáló nagy Alkotóművész kezéből kikerült, megrendítő, megrázó volt életének utolsó strófája. Aki a szellő suttogásában és az orkán zúgásában uralkodik a pianók és a fortissimók felett, aki lelkünknek, életünknek hangszerén életre hívja a legcsodálatosabb melódiákat, Tóth Károly erős, igaz és bensőséges életének az orgonáján az utolsó akkordnál megszólaltatta a legerősebb regisztereket, amelyek megrázó erővel zúgják bele a lelkünkbe, hogy: „a ti életek olyan, mint a pára, amely egy kevés ideig tetszik, azután semmivé leszen.” (Jalk. 4. 14.)

Amikor a Végzet kezében ez az erős ember villámsújtotta tölgyként hirtelen összetört, elmúlásával döbbenetes erővel, lélekbenmarkolóan hirdette az elmúlás hatalmát, azt, hogy az élet valóban széjjel foszlik, mint a pára, mint a felhő, mint az árnyék, mint az álom . . .

S amidőn ezzel a megrázó végakkorddal az orgonaszó bensőséges erejével szárnyaló élete beleolvad abba a „daloló multba“, amely — bármilyen paradox legyen is — az elevenen élő emberi kultúra tartalmát teszi, akkor érezzük, hogy élete nem volt beféjezetlen élet, s hogy megrázó vége egy magasabb harmónia szempontjából összhangzatossan csendült élete nagy melódiájával össze.

S abból a rezonanciából, amelyet az ő életének ez a hatalmas és erős, bensőséges, igaz és mély melódiája lelkünkben — igen sokak lelkében — keltett, érezhetjük azt is, hogy még igen sokáig hallani fogjuk a hangját.

Tragikus elmúlásának komor és sötét alapijáról pedig csak annál lényesebben fog tündökölni az, ami belőle megmaradt, s ami a legszebb, ami mulandó ember pályája nyomán maradhat: a daloló multból felhangzó ragyogó tisztá emlék.

(Szeged.)

vitéz Moór Gyula.

A PERJOG FILOZÓFUSA.

Dr. Tóth Károly professzoráról, a jogtudósról, a törvénykezési jog tudományának művelőjéről bizonyos értelemben véve nehéz olyan képet alkotni magunknak, mely ne hatna az ellentétek benyomásával azokra, akik őt egyéniségének más oldaláról ismerték.

Emitt, azt lehetne mondani róla, hogy a társadalmi és társasági élet élében, lüktető erejének legélesebben megrajzolt karakterű képviselői közé tartozott; csupa mozgékony, gyakorlatias gondolkodásmód és pillanatok alatt reagáló cselekvés; könnyed szellemesség, gyorsan lángallobbanó lelkesedés és ezerfelé ágazó érdeklődésében annyi életvidámság, amennyi csak egy alapnézőpontjaiban derült életbölcsestet talajából fakadhat elő.

Tóth Károlynak, a tudósnak egyénisége többé-kevésbé mást mutat, s ezért azok, akik élete munkájának ebbe a vonatkozásába bele nem pillanhattak: csak nagyjából mérlegelhették az ő abszolút tudományos értékeit, melyeknek tovább-